

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI VÄLJAANNE

Vastutav peatoimetaja: **H. B. Rahamägi**

Ajakirja toimkond: H. B. Rahamägi (esimees), J. Kõpp, O. Sild,
S. Aaslava, J. Selliov, E. Teppan, K. Valdmann (asjaajaja)

Sisukord:

	lk
E. S. Teppan: Kirik rahvusliku probleemina	33—40
O. Sild: Ristikiriku suhtumise põhijooni noorsoo kasvatusele ja hoo- lekandele	40—48
H. K. Erviõ: Narva eesti kogudus Rootsi valitsuse ajal	49—51
H. B. Rahamägi: Usuteaduskonna elust ja tööst	52—56
J. Selliov: Akadeemiline Usuteadlaste Selts	56—62
Usuteaduslikud oskussõnad	63—64

Tartus, 1933

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav peatoimetaja: H. B. Rahamägi

V aastakäik

1933

№ 2

Kirik rahvusliku kultuurprobleemina.

E. S. Teppan.

Kirik on üks moodsa usuteaduse päevaküsimusi. Selle asjaolu on põhjustanud peamiselt kiriku enese oluliselt muutunud seisukoht kultuurühiskonnas: maailmasõjale järgnenud ümberhinnangud paljude riikide õiguslikus korras purustasid ka kiriku senise asendi, paiskasid senise „riigikiriku“ paljus riiges mingile pool lindpriile, majanduslikult sageli hoopis kindlustamatule platvormile. See olukord on kirikut suuresti teadlikustanud eneses ning oma eraülesandeis, tõstnud ta teoloogilises diskussioonis esirindele. Võib märkida, et see teaduslikustumine kiriku eriülesandeis rp. tema kuulutuse sõltumatuses igast maailmavaatelis-kultuurilisest päälesuruvusest oli üheks teguriks, miks süstemaatilises mõtlemises kodunes vallutava hoogsusega Kierkegaard'i Jumalaprobleemi absoluutne dialektika, kujundavana Karl Barth'i läbi koguni erikooli. Sellesuunaline murrang arusaadavalt hakkas enama tõsidusega kõnelema teoloogiagi kiriklikkusest. Teisalt on kirikuküsimustiku elavnemiseks salgamatult kaasa aidanud ka vaimne, uudsusi taotlev ning senist rahuldamatust ründav kulturotsimuste kompleks ise, millises lahendusi otsides aru tihti kaudu skepsise ja pessimismi saabutakse religioossete huvide valda ning nõnda paratamatult ei pääseta ka kirikuküsimusist.

Meil Eestis on olukord kiriku suhtes kujunenud üldiselt analoogselt eelöeldule, kusjuures seda ei saa märkida väljaspool kirikuhuve seisvate ringide ning olemasoleva vaimse otsimustiku kohta. Seepärast näib esialgu meil kiriku seisund hüljatum, vahekordade teadlikkusekraad negatiivsem. Ja on arusaadav, miks meie Evg. Lut. Kirik ise ühiskondliku struktuurimuute all on kannatanud. Eeliseisvusaegne kirik — milline Grentzsteini arvustuses küll mitmeti põhjendatult oli teeninud „härraskiriku“ nime-

tuse ning mille suhtes Jakobsoni kibedad sõnad alati kaugeltki ilmaaegsed polnud — see kirik oli ju revolutsioonipäeviga otse üleöö välja paisatud oma senisest mugavast oleskelust. Nimetagem seda mugavaks, kuna ta aineiline külg oli küllaldaselt kindlustatud, autoriteet seadusega kaitstud, vaimne siseelu valju kontrolli all — nii et kõik vajalised eelded rahulikuks edasieksisteerimiseks olid olemas. Pruugib vaid mainida veel sellise kiriku ametnikkonna enamiku kuuluvust võõrasse rahvusse — ning me mõistame, et sellisest kirikust ei olnud lootagi kujunemist mingiks üldrahvuslikuks kultuurteguriks. Ta oli olemas, teda salliti, arvustada sõandasid teda vaid üksikud rahvuslikud tulipääd.

Revolutsioonipäevad tõid sesse põhilise muute. Kiriku ainelised varad — maad — võõrandati rõhuvas enamikus, enesel tal mingeid mainimisväärsed tuluallikaid ei olnud asemele seada. Selle kõrval vabadusõhina esimene lõom oli võimeline elustama vaimseidki vastujõude: härraskirikule asus mükse andma mitte üksi dilettant-erakonnakõneleja (millise hilisema viljana mainigem usuõpetuse rahvahääletust) ega proletaarliku ülesehitustöö apostel, vaid ka intelligentsi sapp voolas näit. kaudu ilukirjanduse võrdlemisi ohtrasti kiriku pihta. Just selle ajajärgu ilukirjandus — kui seda nimetust siin üldse formaalsena tarvitada — sisaldab tõhusamaid ropendusi usutõdede, kiriku ning vaimulike arvel, just noil käärimisajul asus koolipoisilise usuvastase sofistika kõrvale kirjandusturgu rikastama Nietzsche „Antichristi“ eestikeelne tõlge, millise saatesõna küllalt ilmekalt valgustab teose eestistamise eesmäärke.

Kiriku kohandumispuüded uue olustikuga ilmnesid kõigepäält ta enese struktuurimuutes, millises organisatoorseks printsibiiks oli demokraatne, vastavam riiklikule, andes üksikkogudusele rea tähtsaid korraldusõigusi kujundatud üldkiriku raames. Nii oli härraskirik vähemalt vormiliselt kujundunud rahvakirikuks, millest asjaolu kahtlemata tuleb hinnata edusammuna. Kiriku siseelus avanes nüüd hoopis uusi võimalusi omaenda töö intensiivistamiseks. Teisalt ent on seda võimalust algusest pääle halvanud kiriku ja riigi ligem vahekordade piiritlematus — kuna Põhiseadus pääle ükskõikse sallivuse ning eksisteerimisvõimaluse üldse rohkem ei taga. Näib, kui ei oleks meil riik veel jõudnud kiriku suhtes õigele hinnangule. Isegi kiriku autoriteeti kaitsvad määrangud (näit. lit. rõivastuse puutumatus j. t.) on jäänud siiani tulemata meie seadlusandluselt. See kõik on loonud meie kirikule

selle aluspinna, mis oma üha päevakorral olevate korraldusküsimustega ei näi niipea valmivat. Ja sellest on tõsiselt kahju, kui viimselt meie kirik eksisteerima peaks üksnes tolle salliva hardumuse alusel, milline teda näeb isadelt päritud hää kombena ning tegelikult kasutab üksnes vaimulikeks tseremoniideks — kas või erakondlike lippude pühitsemisel!

Nii ei oma meie kirik ametlikult mitte palju väljavaateid suuriks kultuurseiks kohustusiks. Aga lõpeks pole lahendatuna päevakorrast kadunud see küsimustekomplekski, milline peab igale kultuurpüüdele looma aluspinna — s. o. kiriku rahvusluse küsimus. On selge, et meie ideaal tänagi veel on rahvuslik rahvakirik. Ja ei saa eitada, nagu poleks need küsimused akuutsed. Kiriku tegevuslikku argipäeva jälgides tundub sääl sellesuunalist otsimist kasvaval määral. Küsimus on ent, milliseid perspektiive siin tahetakse näha avanemas ning millist sisu-ideaali taotellakse. On tekkimas mingi pinge kiriku sellesuunalise tasapinna ning väljaspool kirikut toimuva rahvusliku otsimustiku vahel, võimaldavana väärarvamusi kummamalgi pool ning seetõttu põhjendavana käesolevagi sõnavõtu.

Teemana oli fikseeritud „kirik rahvusliku kultuurprobleemina“. See ei tohiks olla koormav, kuna rahvuslus ja kultuur vaevalt tohiks olla lahutatavad (küll aga eriteldavad). Rahvusluse enese mõiste tingib sellise sõltuvuse: ei saa ju käsitleda rahvuslust mingi vaid psüühilis-vitaalse ürgelise eluavaldisena ega teisalt omaks võtta ka karrikeerunud erakonnahuvilist etiketirahvuslust. See omapärane, niiöelda „veres“ asetsev elunähe saab oma väärtustäiuse üksnes selles konkreetses-vaimses realiteedis, millist nimetame kultuuriks. On seepärast kirikulegi rakendatuna rahvusküsimus kultuurküsimuseks. Milliseid eetilisi tegevusvorme see tähendaks, sellest muidugi allpool.

Antud piiritlus lubab meid asuda sihikindlamale lahenduse otsingule esildatud küsimuses. Rahvuseküsimus kirikule on küsimus nende spetsiifiliste varade järele, milliseid tal on lisandada omaltpoolt meie rahvuslikule kultuuritervikule. Siin aga peame astuma nende aluste juurde, milliseil tugenevana kirik kõnesse tuleb kultuurtegurina ja millised talle õigustavad otsitava seisukoha.

See tähendab ent küsimust kirikus kuulutatava ristiusu ja ta olukohase kultuurisuhte järele. Viimase tegelikuks lähtepunk-

tiks on kristlik-eetiline norm — millist kandvana kirik kui „Jumala kogudus“ ning „valitute kogu“ astub ligidaimasse kontakti kultuuri vaimsete alustega. Enesekeskendunud elukäsitlus — kas või kandvana pelgelise (askeetilise) ideaali oreooli — on talle vältimatuks ning alatiseks tööväljaks; sinna peab suunduma Jeesuse Kristuse „rõõmus sõnum“ ja andma transtsendentselt põhjendatud kõlbla ellusuhtumisega vääramatuid püsipunkte üksikisikule kui ka ühiskonnale. Iga transtsendentselt orienteerunud kõlblus taotleb ju oma lõppeesmärki kaudu siinpoolse kõlbla maksimumi — ning et see eriliselt ristiusu suhtes maksab, on selge. Ja selles lahendub ka utl. näiv eetiline paradoks: pauliinlik õndsaksamine „armust usu läbi“ on pigem jakoobusliku teonõude ja tegevuse armastuse põhimõtteline alus ning mitte vastolu! Terviklik ja tegelik kristlus ei eritle millalgi elu tõekspidemeist — ja arusaadav, et seesugust eluideaali taotlev kirik võib olla üksnes kultuursust edendav nähe. Juba seepärast, et ta järjekindlalt võitlusse astub kõigi inimest roojastavate, elu hävitavate nähete ning tõekspidemete ürgallikaga: patuga. Nii näit. ei tarvitse kristlusel pidada võitlust ühegi kultuurvara vastu — vaid ta teravus on koondatud neid kultuurvaru kurjasti rakendavale inimese tahtele, sageli degenereerunud ja kõlblalt nullpunktile langenud tahtele. Selles on kristliku kuulutuse suurus, ta suveräänsus kultuuri ja selle eluavaldiste suhtes — et ta asub kultuuriloojat rp.-kandjat arvustama — ja et sel teel igal sammul konflikte tekib, on ilmne. Konfliktid sagenevad ning süvenevad kultuuri vaimsete aluste inimeskeskendudes ja ta enese materjaliseerudes: parima tõendina maksab ses suhtes pilku heita ristiusu ja kiriku ajaloole. Konflikti viljana asub mõistus Jumalat asendama oma loominguga, kristlikest tõekspidemeist kujuneb parimal juhul mingi „kristliku maailmavaate süsteem“, olgu see kas või saja-protsendiline orthodoxia Lutherana! Olukohase korrektiivsuhte nõrgestudes ent kaob ka ristiusu eksistentsiaalne kandejõud, kuulutuses puudub kuulajaid vapustav ning rahustav dünamis, vägi; vääртеedele on avatud kõik väravad. Viimaseiks on kaks päävõimalust: üheltpoolt unustatakse iseväärtus kultuuri suhtes täielikult, redutseeritakse ristiusu põhitoed kultuurinimese intellektile enam-vähem vastuvõetavaiks isiksuseharmooniat kaunistavaiks üldreligioosseiks mõttekildudeks — ning teisalt jäädakse eralduva hoolimatusega peatuma eshatoloogiale, rakendatakse terve eluenergia aja ning maailma lõpu ja Kristuse taastuleku

ootusile. Esimene äärmus rakendub tuttavas uusprotestantismis, kuigi erineval määral ning vormil; teisele kalduvad usulahud — mida vähemad, seda intensiivsemalt. Õige ei ole kummagi äärmuse kultuurisuhe — ei kultuuroptimism ega negeeriv pessimism. Ei ole õige seepärast meie intelligentsilt esilduv nõue kirikule, nagu peaks viimane „revideerima“ oma õpetuslikke seisukohti, neid „suupärastama“. Selle nõude konsekventne tõelistus tähendaks lõpeks üldse loobumist ristiusust, milline ent sama viljatu oleks kui katseline „kõlbluse õpetamine“ kooles! Ega ole teisalt õige ka viitamine sektide usulisele intensiivsusele —: säälnu seisukohavõtt on liig ühekülgne, puhanguina püsiv pingutus. Tõsi küll, ka pietism evib tubli annuse kultuurpessimismi, ent see võib siin peenenduda lihtsaks lõplikkuseteadvuseks ja igat kultuurset hüvangu taotella ning nautida kui hädad andi ülevalt, milline pärit Valguse Isalt (Jak. 1, 17). Seesugust ilmet kannab näit. soome pietism — ja peab tunnistama, et just sinne kirik hindamatut tähtsust evib rahvusliku kultuurtegurina.

Õeldust järeldame, et ristiusu õige, ta eksistentsiaalselt toimet maksimaalsel määral võimaldava kuulutuse eelduseks on ürgelisus, moonutamatus kultuuri ja selle nõuete suhtes, suveräänsus, ainusõltuvuseteadvus Jumalast. See tähendab, et kirikul on varaks see u s u l i n e vägi, mille läbi üks avalik naine ning vaimselt roiskunud mees võivad saada otsekui „ime läbi“ uusiks, sügavkõlblaiks, eneseteadlikeks ja ühiskonnale väärtuslikeks rahvaliikmeiks. Et ristiusk seda on suutnud anda, seks on loendamatu enam tegelikke andmeid kui kõiki jõhkraid vastuväitlusi kokku. Muidugi ei pretendeeri kuulutus ainuüksi sellaseile. Ta asub korrigeeriva kriitikaga ka „üliinimese“ ette, tõukab inimeskeskse ellusuhtumisega uhkeldava isandisiksuse ta illusionaarselt troonilt; ühesõnaga: ta tõstab all, elusaastas olijaid üles ning kutsub pilvepäälseid alla, tõsiellu, — et oleks õige see sõna, mis räägib orgude täitumisest ja mäeküngaste tasandumisest adventi-ajul. Kultuurile endale ongi ristiusk pidev a d v e n t, soovana oma spetsiifilisi kõblaid suurväärtusi — rahunõudlust, südamepuhtust ning andvana lõpliku vabastava otsuse selle nii primaarse ja sügava normina „õndsad need, kes vaimus vaesed“. Mida nende kõikide ligem rakendus ellu tähendab — on pikema jututa selge.

Varem nägime, et rahvusluse olukohane küsimus kirikule on küsimuseks viimase spetsiifiliste varade järele — ning vahepeäl

nende — s. o. ristiusu ja kultuuri suhteid fikseerinult tuleb taas-tuda tegeliku kiriku enese sfääri ja küsida nende suundade järele, milliseil peab arenema kiriku rahvuslus — ja nimelt õige, vääritl kasustamatu rahvuslus. Viimase sõltuvus kultuurelust lubab küsi-muse otsustada ristiusu ja kultuuri õigest, kummagi olule vastavast suhtest lähtudes. Tegelikult tähendab see esmalt üht põhinoet kirikule: oma kuulutuse olukohast toimingut, tööd — mille eel-tingimusena arusaadavalt kuulutuse moonutamatus, ürgelisuse säilitamine.

Kuidas kirik seda oma kuulutust olukohaselt rakendab näit. oma vahekorra loomisel riigiga, kasvatustöös, sotsiaalses armas-tustöös kui ka individuaalses hingehoiutöös — nende küsimuste ligem käsitle ei kuulu käesolevasse. Piisab vahest sellest, kui mainida, et meie kirikul kõigis neis küsimusis ses suhtes seisu-kohad küllalt selged pole. Meie kiriku eluavaldisis leidub võrdlemisi ohtrasti oluvastast kõige sellisena, mis ei kuulu otse-kohe tema valdkonda. Nii ametikandjate osavõtt politikast — mille suhtes juba küllalt nurinat kuulda kogudusis — ning ometi senini pole annud kasu kirikule, vaid neile politil. erakondadele, millised siis kirikusõprade armust on häält hankinud valimiseel-sete lubadustega. Et sisepolitiline erakonnavõitlus (ei tea, kas see ka demokraatia ollu kuulub?!) meie rahva jõude asjatult kurnab — on selge. Ent arusaamatu, et ka kirikumehed sellele sekka löövad — selleasemel, et oma erikutsega salvida ülekohtuselt löödud haavu rahva hinges. Kirikul ei ole vaja ei oma erakonda politil. võitluses — ega ei ole kirik ka ühegi erakonna asutis — vaid õige on, kui meie kirik tarbekorral kaitset leiaks ning arusaa-mist i g a erakonna k u t s e l i s t e politikute hulgas.

Teine küsimusterühm, millise lahendamisele peab rahvusli-kult tegelev kirik asuma, on u s u l i s e k a s v a t u s e küsimused. See pole usuõpetuse ega noorsootööküsimus ainult. Hoopis tõsi-semat nõuab olukord: meie rahva kõlbla otsustusjõu tagavarad v ä h e n e v a d, ilma et neile kusagilt mainimisväärset lisa tuleks. Ei tarvitse seejuures mõelda ainult Petserimaad või Narva taga-maid. Meil tarvitseb vaid pilku heita statistikale kuritegevusest, endatapmisist jne., et võida mõnegi tõsise asjaolu ees peatuda: kriminaalasjade arv meie kohtutegevuses näitab 1920. a. päale kahekordset tõusu: 1920:42126 ja 1931:81958!! Olgu see näitena jäädvustatud. Tõusu näitab kuritegevus üldse, näitavad endatap-

mised—need on nähted, millised meie rahva kui terviku elu k o o r - m a v a d. Võetagu siia juurde alkoholism ja suguhaigused, arvestatagu võrdl. suurt vangidearvu aastakesmist: need ei luba end enam vabandada päälesõjaaegse ellusuhtumise ning kõlbla lodevusega. Need nähted ruineerivad mitte üksi meie maksumaksjat kodanikkonda — vaid nad põletavad läbi olemasolevad kõlblad vaimsed jõutagavarad mõtlemapaneva kiirendusega. Kirik teab, et tema kuulutatud sõna on ainuüksi see vahend, mis võib tuua uut elu. Mõelgem usulisile liikumisile Norras Hauge päevil, ärkamisliikumisele Soomes ja meie vennastekog. tööle — näit. omal ajal Saaremaal: kuritegevus vähenes kadumiseni jne. Need on realiteedid, mis asetavad rahvusliku kutsekohustuse enama tõsidusega kui varem meie kiriku ette: on vaja äratust, uut elu ja suurt südamepuhtust selle viljelemiseks.

Selline ülesanne viitab uuele reaalsele nõudele meie kiriku suhtes: on vaja e n a m a t s u v e r ä ä n s u s t e a d v u s t, jumaliku kutseteadvust. See peab tõusma reformatoorsele tasemele — tarbekorral vaikiva trotsivuseni kõigi vastujõudude suhtes — tõusku need kas või oma perest. Sel puhul peab tal olema otsekohe- ning julgust enesest kõrvaldada mittesobivaina kõiki, kes ta töös kahju teevad — oma kuulutuse või ka oma elu lubamatu kontrollimatusega. Selline on v õ i t l e j a k i r i k u i l m e — ja see on vastav evangeelse kiriku olule. Kuni ei uuendu kiriku sisemine meelsus ega aseta uusi valjuid nõudeid oma usulis-vaimse tasapinna suhtes igale üksikule ametikandjale ja viimaks kog. liikmelegi, ei ole loota meie kiriku kujunemist võimsaks, nimeväärivaks rahvuslikuks kultuurteguriks. Mida see seisukoht nõuab kõigilt kristlase nime kandjailt kog. liikmeilt, ametikandjailt, keskvalitsuselt — aga ka usuteadlaskonnalt — on mainimatult selge. Meie kiriku rahvuse küsimus on kõigepäält ta kvaliteedi küsimus. Selle paranenult meie kiriku sõna ja kuulutus saab asuda väsimatule rünnakule kõigi nende avalikkude ja peidetud jõudude vastu, millised hävitavad meie rahva kõlbla elu aluseid materjaalse ning roojastunud kultuuri näol. Meie kirik peab kui kohtumõistja olema kõigi nende üle, kes meie rahva hääolu mikski pannes oma tarbeid rahuldavad, kasvatama hulkade hülgavat iseteadvust kõigi kurjade septsuste vastu.

R a h v u s l i k k i r i k oma hinnatava vaimse olemisjõuga peab avastama eestlases sisevaru ja viima ta selle tõelise elava Jumala

ette, kes tal aitab ületada kriise ning võita eluraskusi. Selline tegev kristlus peab haarama eestlase vaimlis-hingelise omapära, süvendama kõlblate igavikujõudude toimet, elustama rahvuslikus teadvuses võrsuvat loovat dünaamikat ja andma rahvusele oma suurima —: säilitama eestluse in aeternum.

Ristikiriku suhtumise põhijooni noorsoo kasvatusele ja hoolkandele kirikuloos.

O. Sild.

(Järg 1.)

Mainime ka veel õhtumaalt ühe suure usuteadlase noorsoo kasvatuse ja õpetuse kohta käivat raamatut s. o. Augustini († 430) dialoogi „Õpetajast“ (De magistro), mis on välja kasvanud Augustini kõnelustest oma 16. aastase poja Adeodatusega. Selles suhtes tuletab see dialoog Basiliuse manitsuskõnet „Noortele“ meelde. Kuid Augustini kirjutis on jäänud dialoogiks: Augustin küsimustega ja Adeodatus kostmistega arendavad (Sokratese meetodi järele) arusaamist sellest, kuidas toimub õpetamine ja õppimine; meie ei õpi mitte väljaspool meid kostvatest sõnadest, vaid meie sees õpetab tõe ise; inimene oma sõnadega, millel omast kohast suur tähendus ei puudu, vaid manitseb, et õpitaks. Jumal on, kes seespidi õpetab, Kristus on õpetaja, kelle poole sisemiselt pöörduma inimeste välised sõnad meid avatlegu, et meie õpiks.

Adeodatuse vastused avaldavad, nii nagu nad siin on kirja pandud, andekust ja vaimukust. Augustin ise on oma, paraku nii varakult surnud, poja andekust sel määral tunnustama pidanud, et ta teisel (Conf. IX. 6) ütleb selle poja suhtes, et ta tema vaimuannete eest on hirmu tundnud („Horrori mihi erat illud ingenium...“).

IV sajand on ristikirikule ka veel selle poolest uusi ja erilisi olukordi toonud, et nüüd üksiklaste kongide ja eremiitide koondiste kõrvale hakkasid tekkima kloostrid selle sõna praeguses mõttes, eestkätt hommikumaaal ja siis vähehaaval ka õhtumaal. Õhtumaalane Hieronymus († 420) asus 386 elama Petlemma. Siin tekkisid tema askeetilise sõbranna, suurtsugu roomlanna Paula rahadega mungaklooster, mille eesotsas seisis Hieronymus,

ja nunnaklooster, mille eesotsas seisis Paula. Oma kloostri juures asutas Hieronymus kooli poeglastele. Siin seletas ta neile antiik-kirjandust, eriti Virgili teoseid. Sellega näeme siin juba teataval viisil katset kloostri-ga ühendada kooli, mis siis keskajal sai harilikuks nähteks õhtumaal.

*

Ristiusu pilk pöördub erilise osavõtuga inimeste pattudele, kannatustele, hädadele. Sellepärast jäaks ristiusu suhtumise käsitlus noortele ühekülgsesks, kui meie paari sõnaga ei puudutaks ristiusu hoolekannet sel alal.

Juba algristikogudused on korraldanud hoolekannet vaeste eest. Loomulik, et noori sellest hoolekandest välja ei jäetud. Eriti hakati tarvilikuks pidama (milleks juba Vana Testament üles kutsus) vaeslaste ja ülepea vaeste laste eest hoolitseda. Vaeslapsed anti „auleskedele“, kes ise emad ja kasvatustiste kogemustega olid, kasvatada. Koguduse ohvrianded katsid kulud.

Didaskalia (c. XVII) järele anti vaeslapsed piiskopi hoolekandel mõnedesse koguduse kristlikkudesse perekondadesse kasulasteks, poeglapsi, näiteks, niisugustesse perekondadesse, kellel omal lapsi ei olnud. Kui nad suuremaks kasvasid, õpetati neile mõni käsitöö selgeks, varustati vastavate tööriistadega, et nad omale nüüd ise ülespidamist võiksid teenida. Tütarlapsed antakse võimaluse järele niisugusesse perekonda, kus on poeg, kes ehk siis pärast võib selle vaeslapsega abielluda, või aga paneb piiskopp ta mõne teise kristlasega abielusse. Abisaajad tasuvad ärda truu eestpalvega abiandjate eest. Eriti soovitavaks peeti, et mõned kristlikud perekonnad neid lapsi, kelle vanemad veretunnistussurma on läinud, omale lasteks võtaksid.

Samuti püüab kogudus hoolt kanda ka haigete eest, kellede hulka loomulikult ka noori võis kuuluda. Pärastpoole olid üldiselt diaakonid vaeste ja vaeslaste ja haigete eest hoolitsejad, samuti ka leitud laste eest. Väikeste laste mahajätmine ja tänavale asetamine oli teatavas mõttes lapsesurmamise varjatud kuju, kuna laps sellega määrati surmale või aga orjastusele ja prostitutsioonile. Ristiusk hakkas võitlema selle juurdunud pahe vastu ja ühtlasi hakkasid kogudused leitud laste eest hoolitsema, neid kasvatama ohvriannete toetusel, neid kristlikkudesse perekondadesse paigutama, orjadeks tehtuid vabaks ostma. Siis muutus piiskopi katedraal leitud laste pelgupaigaks. Kirikute uste ligidusse asetati

marmorkausid, et leitud või mahajäetavaid lapsi võidi otsekohe siia tuua. Augustini ajal tegid omale Jumalale pühitsetud neitsid, „Egiptuse nunnad“, ülesandeks niisuguseid väljaheidetud lapsi otsida ja koguda ristimiseks ja kasvatamiseks. Ristiusk hakkas selles vaimus ka riigivalitsust ja seaduseandlust mõjutama.

Ristiusuliseks saanud riik võis soodustada õigusliselt ja aineliselt niisugust armastusetööd. Tekkivad hospiitsid (ehk ksenodomeia) ja võõrastemajad ja vaestemajad (ehk ptohotropheia), samuti hospitalid (nosokomeia). Kõik need asutised võtsid alguses igasuguseid ulualuse- või abitarvitajaid vastu: võõraid, vaeseid, leskesid, vaeslapsi, haigeid. Piiskopp Basilius asutas 370 Kappadookia Keisareas kuulsa hospitali, mis tema nimest omale „Basilias“ nimetuse on saanud, kus eriruumis ka lapsi kasvatati. See asutis, leidis hommikumaa rutulist järeleaimamist. Chrysostomos on Konstantinoopolis 2 hospitali asutanud. Ka Roomas ja õhtumaal asutati hommikumaa eeskujul niisuguseid võõraste-, vaeste- ja haigemajasid. Justinian asutas hommikumaa ka juba erilisi vaeslaste varjupaika (orphanotropheia) ja väikeste laste maju (brephotropheia) ja viimaks ka „patukahetsuse maja“ Konstantinoopolis langenud naisterahvaste jaoks. Kõik niisugused heategevad asutised allusid vastavale piiskopile, ja tema määras personaali ja nõudis tegevuse kohta aru.

Keskaja kirikul tuli tegemist teha noorte rahvastega kes keskajal olid ilmunud ajaloo näitelavale. Tal tuli neid ristiusustada ja kasvatada ja kultiveerida, neid hingeliselt ja vaimliselt, usuliselt ja kõlbliselt tõsta ja arendada. Keskaja kirik on olnud nende noorte rahvaste kasvataja ja õpetaja. Kasvatus toimus jumalateenistuse, jutluse, ülepea kirikliste toimingute ja kiriklise õpetuse ja distsipliini, eriti pihhiinstituudi kaudu. Ka noored on sellest kasvatuses oma eale kohaselt osa saanud. Oli eeskiri, et igaüks, eriti lapsed ja noored, usutunnistuse, Meie-Isa-palve ja hiljem „Ole tervitud Maria“-palve ära õpiksid. Vaimuliku õpetuse ja kasvatuses eesmärk oli mõjutada inimesi, et nad oma hingeõnnistust püüaks ja pääsemist kohtupäeval, ja vastavalt siin elaks ja toimiks. Koolid olid peaaesjalikult doomkoolid, mis olid määratud (peaaesjalikult) vaimulikkude ettevalmistamiseks, ja kloostrikoolid munkade jaoks. Kloostritele andsid paljud vanemad oma lapsi, et neist saaksid tulevased mungad. Neid kasvatati kloostrikoolis. Need mainitud koolid olid ladinakeelsed. Kirikukoolid maal aga valmistasid ette kiriku lauljaid ja ministrante. Ainult iiroshottide

kloostrid püüdsid k ö i k i kloosterkonna noori õpetada ja mõjutada. Ka Karl Suur seadis üles ja püüdis teostada kogu noorsoo koolitamise aadet kiriku ja riigi poolt. Riiklise elu langusega tema järeltulijate ajal rauges aga varsti selle aate teostus. Alates rüütlistest kuni rahva alamate kihtideni hinnati enam noorte ihuliku jõu ja vastupidavuse ja oskuse harjutamist ja arendamist kui vaimu koolitamist.

Keskaja teisel poolel hakati linnades doomkoolide kõrvale kodanikkude poolt linnakirikute juure kodanikkude laste jaoks koole asutama, mis aga ikkagi ladinakeelsed olid. Viimaks tekkisid erarettevõttel ka üksikud koolid alamate linna elanikkude laste jaoks (n. n. kirjutuskoolid), kus õpetati vaid kirjutamist ja lugemist rahvakeeles.

Noorte vaimulik kasvatusetöö on peaasjalikult kiriku käes, kuna h o o l e k a n d e t ö ö suurel määral üle läheb kloostritele ja ordudele. Armastusetöö keskkohadeks ja peakandjateks said klooster ja hospital, mis kuulusid ühte ja olid sagedasti üksteisega ühendatud.

Karl Suur püüdis riiklis-kirikliste abinõudega armastusetööd edendada. Suuri maaomajaid kohustas ta hoolekandetööle oma kaitsealuste suhtes. Piiskopid linnades ja preestrid maal pidid vaeslapsi (tütarlapsi eriti) vanadele auväärt naistele kasvatamiseks andma. Pärast Karl Suurt rauges see kiriklik-riiklik hoolekanne. Kloostrid aga suurendasid oma armastustööd. Benedikti kloostrireegel näeb ette hoolekandetööd abitarvitajatele lastele. Nüüd hakati niisugustele lastele ka õpetust andma. Kloostrid andsid pealegi rahututel aegadel ülepea lastele varjupaika kloostrimüüride taga. Ka Cluny klooster ja mitmed ordud ja orduhospitalid, eesotsas Püha vaimu orduga, tegid seda armastusetööd. Sagedasti toimus vaeslaste ja leitud ja mahajäetud laste hoolekanne ühistes majades rp. hospitalides. Paavst Innotsents III varustas Rooma Püha vaimu hospitali n. n. pöörlaekaga, et laste toojad, eriti ka need, kes väljaspool abielu olid sünnitanud, võiksid tundmatuks jääda, mis pidi ehk võimaldama niisugusele emale uut elu alata. See sisseseade leidis suurt levimist, eriti Romaani maades.

Langenud noortele naisterahvastele olid jällegi kloostrid pelgupaigaks või kahetsuspaigaks või paranduskohtadeks uue elu jaoks, nii eriti „Püha Maarja-Magdaleena kahetsejannade ordu“ kloostrid, „Vaeste kahetsejate ödede ordu“ kloostrid. Abiellumises nähti kindlamat kaitset ja püüti seks kaasa mõjuda. „12 Apostli vennas-

tus“ ravis mahasaanuid ja kaitses ähvardatuid neide. J o h a n n e s J u m a l a s t asutas „Halastajate vendade“ ordu keskaja lõpul, kes püüdis kaitsta kiusatuses olevaid, päästa hingehoiu läbi prostitutsioonile anduvaid ja muretseda neile uusi äraelamise võimalusi, äratades neis töökust ja kokkuhoidmist.

Hakati viimaks l i n n a d e poolt noorust kerjamisest tagasi hoidma; kerjajatele keelati ära oma lapsi kerjamisele kaasa võtta, linn püüdis neid maale perekondadesse anda ja tööle kasvatada, samuti võimaluse järele ülepea neid noori, kes omas arenemises ja eluviisides olid hooletusse jäetud ja jäänud ja kurjale teele sattunud. Sagedasti paigutati niisugused metsikud poisid ja tütarlapsed esiotsa vaeslaste ja vaeste varjupaikadesse (nii eriti Saksamaal). Selle hoolekande töö haru edaspidine arenemine kuulub järgnevatesse ajajärgkudesse.

Usupuhastuse osaliseks tõukeks oli püüd sisemiselt saada iseseisvaks kasvatusmeistri kiriku eestkostmise alt ja puhta südametunnistusega võida anduda tööle ja elule maailmas. Usuliselt ja vaimliselt iseseisvaks saamiseks oli tarvis vastavat teadlikku kasvatust. L u t e r nõudis kristlikku kasvatust kõigile noortele. 1524 pöördus ta kõigi Saksamaa l i n n a d e bürgermeistrite ja rae-härrade ¹⁾ poole nõudega, et nad asutaks ja üleval peaks kristlikke koole, mis mitte ei oleks nagu seni vaid vaimulikkude ettevalmistamiseks, vaid kõigi rahvakihtide noorsoo poiste ja tüdrukute jaoks, et nad vähemalt saaksid piiblit lugeda emakeeles. Usuliseks rahva õpetuseks koostas Luter „Väikese katekismuse“ küsimuste ja kostustega. Ta väidab mainitud kirjutises, et välistest pattudest vaevalt suuremat on kui noorsoo kasvatuse hooletussejätmine. Õige küll, et vanemad peaksid selle eest hoolitsema, kuid kui need seda ei tee või seda teha ei suuda või vanemad surnud on, kes muidu peaks seda siis tegema kui raehärrad ja ülemus. Niisugused sunduslikud koolid ühes kooliskäimise kohustusega olid esmalt vaid linnades teostatavad. Truuks Luteri abiliseks sel alal oli M e l a n c h t o n. Siiski ei läinud esiteks veel korda ladinakeelsete, üksikutele kihtidele määratud koolide ülivõimu murda. Perele ja noorsoole suudeti esmalt Luteri nõuetest teostada peaaesjalikult vaid „lasteõpetust“, s. o. katekismuse õpetust kirikus kirikuõpe-

¹⁾ „An die Bürgermeister und Ratsherren aller Städte Deutschlands, dass sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen“.

taja või köstri poolt pühapäeviti pärast lõunat, missugune korraldis jäigi tarvitusele.

Kalvini kirik püüdis esmalt kõige hoolega täiskasvanuid kinnitada ja distsiplineerida. Genfi kool oli esmalt vaimulikkude ettevalmistamiseks mõeldud, hakkas pärast aga ka teisi noori kasvatama. Jesuiidid otsustasid võitluses protestantismiga tarvitada ka vastase vaimlisi sõjariistu, asudes noorsoo kasvatusesele, eriti vürstide ja kõrgema seisuste noorsoo ja üliõpilaste kasvatusele, millised kasvandikud katoliku kirikule muidugi poliitiliselt kasulikumad võisid olla; kasvandikke ei püütud sisemiselt iseseisvaks teha, vaid hoida täielikus alistuses kiriku võimule. Maadel, mida taheti katoliku kirikule tagasi võita, püüti mõjutada ja kasvatada ka alamate kihtide noorsugu. Jesuiit Canisius andis laste õpetamiseks ka populaarse katekismuse välja, mida palju on tarvitatud ja mis ka eesti keelde on tõlgitud (paraku kaduma läinud). „Vagade koolide isade ordu“ (Piaristid) j. t. rajasid koole alamate seisuste noorsoole. Tütarlaste kasvatusesele ja õpetusele andusid samuti mõned naisordud (nagu Ursullased j. t.). Triendi kirikukogu kutsus katoliiklastele ellu pühapäevakooli, millest ka koolieast väljajõudnud noorsugu pidi osa võtma (usuvahe õpetus). Luteri mõtteid rahvakooliõpetusest hakati usupuhastuse ajajärgu lõpupoole suurema eduga teostama ja siis ka süvendama uute ideede poolest, mida üles seadsid pedagoogid, nagu Comenius j. t., ja realismi vaimuvoolud.

Hoolekandetöös jätkasid usupuhastuse ajajärgul katoliiklased keskaegset hoolekandetööd. Tekkis veel tähtis „Halastajate ödede“ kongregatsioon (mille asutas Vintsents Paulo). Naine asus siin armastuse kutsetööle, kus ju tema jõud kõige kohasem ja tarvilikum on. Need öed ei olnud ka seotud ainult hospitali külge, vaid neid võidi saata igasuguste abitarvitajate, vaeste ja haigete ja mahajäetud laste juure. Prantsusmaa sammus katoliiklaste niisuguse hoolekande ja armastusetöö eesotsas, kusjuures riik seda kasvaval määral oma seadlustega korraldama hakkas, alles jättes senised töö vahendid. Madalmaades nõutakse (Vives) 1526 erilisi vaestekoolisid, kus lapsed õpivad lugemist, kirjutamist, usuõpetust. Siis saadetakse nad käsitööd õppima, ja iseäranis andekaid teadusi õppima. Itaalias ja siis ka Saksa maal asutati (Leunis) kõrgemate koolide ja ülikoolide meeskasvandikkudele usuliseks ja kõlbliseks toeks vastavad ühingud ehk kongregatsioonid.

Protestantidel tuli enam-vähem uutel alustel ka armastustööle asuda, mispärast nende töö eslotsa mõnelpool ei suutnud täiesti sammu pidada katoliiklaste omaga.

Kalvini kirik andis oma aktiivsusega ja äravaliku kindlustamise püüdega tõuget ja pühendas suurt jõudu armastustööle, algristikoguduste apostlikku armastustööd eeskujuks võttes. Eriti Hollandis asutati muuseas erilisi vaeslaste varjupaike, töomaju, karistusmaju rikutud ja kurikalduvusega noorte jaoks, kus neid püüti tööga ja hingehoiuga oma halvust kommetest ja harjumustest ära võõrutada. Siit voolas mõjusid ka Saksamaale ja Ameerikasse. Prantsuse tagakiusatud protestandid võisid muidugi ainult koguduse kaudu ja abil armastustööd teha. Inglismaal riigistati armastustöö, ära kasutades kiriklikku armastustööd. 1641. a. seadluse (Relief Acts) põhimõte on: töövõimeliste kasvatus tööle, mida silmas peeti niihästi täiskasvanute kui laste juures. Iga kihelkonna vaestehooldaja peab lapsed, kelle vanemad ei jõua neid üles pidada, tööle viima.

Luter oli selle vastu, et armastustööst otsitakse omale katoliiklaste viisi taeva tasu ja teeneid. Seda tööd tuleb teha kaastundest ligimese häda vastu. Heategevus on tema silmis kogukonna ülesanne. Vastavalt asusid linnad ja siis territoriaälvürstid vaeste eest hoolekande tööle, mis pidi eneses mahutama abiandmise iga-sugustele hädalistele. Nad ei soovinud ja ei osanud aga sagedasti ära kasutada juba olemasolevaid kiriklikke hospitale ja ravijaid ja abilisi. See ja teised põhjused halvasid mitmeti töö tulemusi ja ulatust. Väiksemates linnades olid vaestemajad ka vaeslaste ja noorte asukohaks, nii et veel rikkumata lastel ja noortel tuli elada koos rikututega ja isegi inimkonnajätistega, mida üheks kahjulikumaks asjaoluks tuleb pidada selles hoolekandetöös. Suur oli kasu, kui noorsoo hoolekannet hakati plaanilikult lahutama muust armastustööst ja vaeslaste varjupaigad karistusmajadest ja töomajadest ja vaestemajadest. Selleks andis äratust ja eeskujul Hollandi hoolekandetöö noorte eest. Hamburgis asutati sel eeskujul juba 1604 suur vaeslaste varjupaik ja vaestekoole. Selle eeskujule järgnesid siis vähehaaval teised.

Uuema aja alul on nooresoo kasvatus- ja hoolekandetööga eriti tegemist teinud pietism, mis ju rõhutas, kuigi mõnes suhtes ehk kitsavaateliselt, südameusu elavust ja aktiivsust. August Hermann Francke asutas Halles vaestekooli, mille ta siis laiendas vaeslaste varjupaigaks ja ühendas vähehaaval veel mitme-

suguste asutistega. Kõige vaesemaid ja mahajäetumaid poeglapsi, aga ka tütarlapsi tahtis ta siin kristlikus vaimus kasvatada, selleks tarvilikuks pidades neid ära lõigata välisilmast ja senistest kahjulikkudest mõjudest ja neid asutise alalise hoolekande ja järeelvalve alla seades. Siin õpetati ka mitmesuguseid käsitöid, käidi igasugustes töökodades tutvunemas, harrastati ülepea uut näitlikku ja realistlikku õppeviisi (ja seda esmakordselt Saksamaal). Siin valmis ja siin küpses ka tulevasi kooliõpetajaid, kes Halle põhimõtteid ja meetode laiali kandsid ja üldomanduseks tegid nooresoo kasvatamise jaoks üldse. 1717 ilmus Preisi kuninglik edikt, mis kooliskäimise kõigi laste jaoks 5.—12. eluaastani ka Preisimaal sunduslikuks tegi. Ehitati umbes 2000 uut kooli, kus õpetus pidi toimuma „(Halle) varjupaiga meetodi järele“.

Pietismi viljaks tuleb samuti arvata protestantismi esimese religioosse noorteühingu asutamine Baselis a. 1768 nimega „Vallaliste vendade osadus“. Vagaduse edendamise alglikku eesmärki laiendati pärastpoole veel kõlblise elu ja kehalise karastuse eesmärgiga.

Mainida tuleks veel, et vennastekogudustes võeti tarvitusele jagunemine osakonnisse, n. n. „kooridesse“ sugupoolte ja vanaduse järele ja selle järele, kas ollakse vallalised või abielus või lesed; nii on ka noorsool vastavad koorid sugupoolte ja vanadusastme järele ja omad „koorijuhatajad“. Vastavaft toimuvad kasvatuslised, hingehoidlised ja osalt jumalateenistuselised mõjutused. Herrnhuutlaste eeskujul on ka metodistide usuühingutel niisugune jagunemine osakonnisse, mis siin kannavad klasside (classes) nimetust ja millede eesotsas seisavad „klassijuhatajad“.

Ratsionalism ja flantropism ja uushumanism ühinesid püüdes kasvatada noori inimlusele, arendades vaimu ja ihu võimeid vastavalt mõistuse nõuetele ja kasvatatava iseloomule. Pestalozzi oli veendunud, ja ta püüdis seda oma kasvatusmeetodite ja töö abil ka tõestada, et inimluse idu ka kõige mahajäänimates ja viletsamates olemas ja seda neiski küllaldaselt kõrgele saab arendada tööosaduse ja eluosaduse kaudu perekonnas ja koolis. Kasvatuse ülemaks ülesandeks kujunes ikka teadlikumalt tahtes kasvatada kõlblise isiksuse arendamiseks, alistades välised raskused ja sisemised tõkked ja häired sellele eesmärgile ja pannes nad selle eesmärgi saavutamise teenistusse, nii et väliste ja sisemiste raskuste ja tõkete äravõitmisega edeneks just isiku areng ja tõus. Sel metoodilis-pedagoogilisel alusel asus ka uus-

pietism ja sisemisjon oma kasvatus-, hoolekande- ja armastuse-tööle, algust tehes just noorsoo juures. Rautenberg asutas inglise abiga Hamburgis esimese pühapäevakooli Saksamaal, kus Wichern hakkas abilisena töötama ja hoogu võtma oma järgnevatele ülesannetele. Urlsperger, Adalbert von der Recke, Wichern j. t. asutasid oma esimesed päästemajad just hooletusse ja korratusse sattunud noorsoo jaoks ja tema hädade ja puuduste vaigistamiseks. Falk seadis sealjuures põhimõtte üles: Rahva taassünd peab algama noorsooga. Naisterahva rakendus armastustööle ka protestantide juures, eriti Fliedner'i ja Löhelalgatusel, on äratust ja täiendust toonud ka noorte kasvatusale (väikelastekoolid) ja eriti nende hoolekandele.

Katoliku kiriku alal oli Prantsusmaa armastustöös 19. sajandil eesotsas. Pärast revolutsiooni pöörduti eriti koolide edendamisele ja mõjutamisele; nii tekkisid mitmed sellekohased ordud, et rahvakoole ja kõrgemaid koole usu ja kiriku vaimule tagasi võita.

Armastustöö keskkohaks kujunes katoliku kirikus Pariisis 1833 asutatud „Vincentiuse selts“, mis levines ka mujale ja mis umbes vastab protestantide sisemisjoni seltsile.

Katoliiklaste väga arvukate moodsate kongregatsioonide hulgas on ka palju noorsoo kohta käivaid, nagu ev. noortemeeste seltsidele umbes vastavad „sellide seltsid“, millede asutamise poolest Saksamaal kuulsaks sai Kolping. Koolides asutati n. n. mariaani kongregatsioone j. n. e. Ka noorsoo hoolekanne rikastus ajakohaselt...

Ristiusu kirikute alal võttis hoogu sihikindel plaanilik töö, mis kandub rikastudes olevikuni. Selle viimase ajajärgu laialdane töö nõuab erilist käsitlust ja ei kuulu selle artikli raamistikku. Arenemise sihtjoone määritlemisel kuni olevikuni tuleks siin veel peamiselt seda ära märkida: 1. Minevast sajandist alates on kogu noorsootöö plaanilikult liigitatud vanadusastmete ja taotletavate eesmärkide järele, alates rinnalastest ja nooremast lapseeas kuni noorsooni väljaspool kooliiga. 2. On märgata sealjuures rahvusvaheliste ja kirikutevaheliste mõjude ja eeskujude kasvamist. 3. Tegelikus töös jagavad kirik ja kristlikud seltsid seda tööala perekonnaga, kooliga, ühiskonnaga ja riigiga. Viimasel ajal on töötajate hulka sel alal teadlikult astunud ka noored ise enam-vähem iseseisva tegutsemise püüetega.

Narva eesti kogudus Rootsi valitsuse ajal.

H. K. Erviö.

Kui nüüd olemasolevate allikate põhjal võtame vaatluse alla eesti koguduse saatuse, tõuseb esimesena küsimus, kui suur see oli ja kes olid selle liikmed. Teated selle kohta on väga vähesed. Kindlasti kuulusid kogudusse need eestlased, kes elasid Narva linna territooriumil ja nähtavasti just need alguses moodustasidki eesti koguduse. Igatahes hilisematel aegadel enamik eestlasi ei elanud otsekohe linnas vaid tõenäoliselt päämiselt selles eeslinnas (Hackelwerk), mis asus Narvajõe kaldal linnast põhjapool, sest kui kirikukatsumise puhul 1638 palutakse, et magistraat ehitaks eestlastele sinna uue kiriku, põhjendatakse seda sellega, et „eesti kogudus elab väljaspool linna“¹⁾.

Kuid pääle nende koguduseliikmete mainib eesti koguduse õpetaja Duncanus ühes nimekirjas aastast 1641, et sellesse kuulub ka hulk külasid, nimelt Joala, Kudruküla, Tõrvajõe, Tsornajõeküla, Soldina, Samokrass, Vääska, Vepsküla ja Tündreküla ning Vasaõue, Härnamäe ja Hemptingi mõisad²⁾. Ometi ei kuulunud need külad ja mõisad päriselt Narva kogudusse, moodustasid need ju oma Peeterristi nimelise koguduse, mis Duncanuse ajal oli Narva koguduse anneks, s. o. Narva eesti õpetaja hoolitses ka selle eest saades säält kõik palga sissetulekud. Kui kaua sarnane kord oli maksvusel olnud, seda meie kindlasti ei tea, kuid Paucker mainib, et juba Pelconius, Duncanuse eelkäija, oli hoolitsenud nii hästi Narva, Laagna kui ka Vaivara koguduste eest³⁾. Teiselt poolt jälle Narva saksa koguduse õpetaja Martin Bär mainib oma kirikukatsumise aruandes aastast 1627, et eelmistest kaks viimast olid juba vanasti olnud saksa koguduse abikogudusteks⁴⁾. Igatahes meil selle küsimuse kohta kasutada olevad andmed näitavad, et Peeterristi kogudus on varemalt olnud Laagnaga ühendatud, kuid 1641. a. paiku sellest lahutatud ja Narva eesti kogudusega ühendatud. Piiskop Iheringi poolt 1641. a. toime pandud kirikukatsumise protokollides nimelt mainitakse, et Ihering pidas nõu kuberner Mannerskiöldi ja maafogt Crolliga

¹⁾ Piiskop Iheringi ringkiri 6. 10. 1638. Ärakiri Eestimaa konsistooriumi arhiivis: Acta ecclesiae Narvensis (AEN), RKA.

²⁾ Nimekiri 21. 12. 1641. AEN. RKA.

³⁾ H. R. Paucker, Ehistlands Geistlichkeit, Tallinn 1849, lk. 161.

⁴⁾ Paucker, e. m. t. lk. 160.

esiteks Narvas ja hiljem viimasega Vaivaras Tallinnasse tagasi reisides Peeterristi koguduse andmisest Duncanusele ja üksikute Laagna külade ühendamisest sellega ⁵⁾). Duncanus on siiski juba 1638. aastast päälle olnud sääl vikaarõpetajaks ⁶⁾).

Samal ajal on sinna ehitatud uus kirik, mille Narva rootsi koguduse õpetaja Eerik Falk kevadel 1642 Hermanni kiriku nime-lisena sisse õnnistas. Sellest piiskopile teatades ta ühtlasi mainib, et õpetajaks sinna sai Duncanus ⁷⁾).

Enne 1651. a. oli Peeterristi kogudus seega Narva eesti kogu-dusega ühendatud, kuid mainitud aastal tuli suur muudatus. Põh-juseks oli asjaolu, et Alutagune, päämiselt kohalike mõisnike nõu-del, eraldati Ingerimaa piiskopkonnast ja esimesega ühes sai ka Peeterristi kogudus uuesti liidetud Eestimaa ⁸⁾). Lõplikult sün-dis selle eraldamine Narvast siiski alles Mihkclipäeva ajal 1654, ehk'ki Peeterristil igatahes juba 1652. a. alguses oli oma õpetaja, Simon Slettherus ⁹⁾). Nii jäi Narva eesti kogudus ilma sellest toetusest, mis temale anneksi näol oli antud. Ainult üks küla, Joala, püsis oma endisele emakogudusele ustavana, sellest hooli-mata, et see kuulus teise piiskopkonna külge, mis hiljem sünni-taski sekeldusi Vaivara kogudusega.

Nähtub, et nii hästi linna kui Peeterristi kogudus on olnud võrdlemisi väikesed. Ehk'ki meil on teateid nende suuruse kohta ainult ühest, nimelt 1641. aastast, on tõenäolik, et tähelepanda-vaid muudatusi käesoleval ajajärgul ei ole selles suhtes sündinud. Nii mainib Duncanus ühes nimekirjas, et Narvas on 19 veovoori-meest ja 19 kandjat ning maakülades ja mõisades kõigest 68 talu-poega ¹⁰⁾). Samuti kirjutab tema samal aastal konsistooriumile, et talupoegi, kes võtavad osa tema palgamaksmisest, on 60 ¹¹⁾). Nähtavasti ka eelmised arvud tähendavad ainult neid koguduse

⁵⁾ Kirikukatsumise protokoll 1641. AEN. RKA.

⁶⁾ Paucker, e. m. t. lk. 161.

⁷⁾ Falk'i kiri 17. 5. 1642. AEN. RKA. — Sellest nähtub, et Pauckeri teade, et Hermanni kirik juba Duncanuse ajal oleks olnud hävinenud, ei ole õige.

⁸⁾ G. O. F. Westling, Mittheilungen über die Kirchenverfassung in Estland zur Zeit der Schwedischen Herrschaft. Teoses: Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands V, 2. Tallinn 1898. Lk. 132. — Öhlan-der, e. m. t., lk. 88 j.

⁹⁾ Slettheruse kirjad Eestimaa konsistooriumise 3. 5. 1652 ja 19. 2. 1654. RKA.

¹⁰⁾ Nimekiri 21. 12. 1641. AEN. RKA.

¹¹⁾ Kiri 27. 1. 1641. AEN. RKA.

liikmeid, kes maksid temale palka. Et ka mõlema koguduse ühine liikmete arv oli nii väike, saame väga hästi aru sellest raskest majanduslikust olukorrast, milles Duncanus pidi töötama, kuid selle juurde tuleme hiljem tagasi.

Kui Narva linn 1610. a. peaaegu täielikult põles maha, hävines ka eesti koguduse kirik, mis asetses Pikal tänaval, umbes nüüdsel Suurel tänaval ¹²⁾. Väga kaua kogudus ometigi ei tarvitsenud olla ilma kirikuta, sest nagu ühest müügilepingust näeme, oli see juba 1616. a. valmis ¹³⁾. Kust selle jaoks tarvilikud rahasummad saadi, meie kindlasti ei tea, kuid paistab, et ehitajaks oli osalt, kui mitte täiesti, linna magistraat. Nii leiame linna arveraamatust 1615. a. sissekande, et kiriku jaoks oli ostetud 150 palki ¹⁴⁾. Et uus kirik nii ruttu jõuti üles ehitada, on kõigepeält Narva ja Ingerimaa kuberner Philip Scheidingi teene, kes seda oli eriti kiirustanud ¹⁵⁾. Kirikut ei ehitatud enam vanale kohale, vaid umbes nüüdsele Rahu tänavale, selle ja Kooli tänava nurga ligidale ¹⁶⁾. Pääle eesti koguduse kasutas seda samuti kui endist kirikutki, ka Narva soome kogudus, mille moodustasid osalt linna soomlastest garnisoniväe perekonnad, osalt Soomest ikka rohkemal määral siia sisserännanud veovoorimehed, kandjad ja teenijad, ja võib olla ka Narva garnison.

Nagu kiriku jaoks muretses ehitusmaterjalist nähtub, oli kirik ehitatud puust ning ei täitnud ka muidu kuigi suuri nõudeid. Nii lausub piiskop Ihering aastal 1638 peetud visitatsiooni põhjal läkitatud ringkirjas, et „soome ja eesti kirik ei ole sugugi mingi kiriku sarnane,“ ja soovib sellepärast, et mõlematele saaks ehitatud uus kirik, eestlastele väljapoole linna, eeslinna, kuna nad sääli elavad ¹⁷⁾. Ja aasta hiljem kirjutab Eerik Falk piiskopile, et mainitud kirik on ikka endises seisukorras, „halb ja vilets“ ¹⁸⁾. Veel värvikamalt kirjeldab kiriku seisukorda Duncanus, kes kirjutab, et see on tuhat korda halvemas korras kui „ausa mehe sealaut.“ Igast kohast sajab vihma otse pinkidele, ja pea ei ole enam võimalik ennast liigutada ei altaril ega kantslis ¹⁹⁾.

(Järgneb.)

¹²⁾ Narva raeprotokollid (NRP), 16. 6. 1612. NLA.

¹³⁾ NRP, 12. 7. 1616. NLA.

¹⁴⁾ Narva linna arveraamat 1615. NLA.

¹⁵⁾ NRP, 16. 6. 1612. NLA.

¹⁶⁾ Narva linna plaan 1649. Koopia NLA.

¹⁷⁾ Sheringi ringkiri 6. 10. 1638. AEN. RKA.

¹⁸⁾ Kiri 1. 10. 1639. AEN. RKA.

¹⁹⁾ Kiri konsistooriumile 2. 10. 1639. AEN. RKA.

Usuteaduskonna elust ja tööst.

1. IV. 1932 — 1. IV. 1933.

H. B. R a h a m ä g i.

Järgnev lühikene ülevaade Tartu Ülikooli usuteaduskonna elust ja tööst on mõeldud j a t k u n a seni ilmunule¹⁾.

Ülalnimetatud aja jooksul p o l n u d suuremaid muudatusi õppetoolide ja õppeasutiste arvus ning laadis. Küll otsustas Vabariigi Valitsus 19. X. 1932. a. muuta võrdleva usuteaduse professori dotsentuuriks. See vastas Ülikooli Nõukogu poolt võetud seisukohale. Sellesama otsusega taheti muuta tollekordse haridusministri J. Hünersoni otsesel ettepanekul ka apostlik-õigeusu teaduse professori sama teaduse eriaine õpetaja kohaks. Mõlemad muudatused pidid maksma hakkama 1. jaan. 1933. a. Teaduskond esitas nende Vab. Valitsuse otsuste kohta oma seisukohad Ülikooli Nõukogu kaudu, milledega viimane ühines. Selle tagajärjel muutis Vabariigi Valitsus 14. dets. 1932. a. oma 19. oktoobril tehtud otsuse järgmiseit: 1) jätta alles Tartu Ülikooli usuteaduskonnas apostlik-õigeusu teaduse professor; 2) muuta võrdleva usuteaduse professori dotsentuuriks siis, kui praegune õppejõud, kes professorina töötanud, ametist lahkuks. Kuna võrdleva usuteaduse professor oli täidetud professori kohustetäitjaga kuni 31. XII. 1932, siis teaduskond valis vastava õppejõu, dr. E. Tennmanni edasi professori kohustetäitjaks esialgul kuni 1. juulini 1933. a., siis edasi viieks aastaks, kuni 1. juulini 1938. a., millised otsused Ülikooli Nõukogu häälteenamusega heaks kiitis ning Hariduse- ja sotsiaalminister kinnitas. —

Võib veel nimetada, et õppeülesandeid tehti 1932/1933. õppeaastaks prof. dr. J. Kõppule usuteaduse metoodikas didaktilis-metoodilise seminari poolt ning 1932. II. ja 1933. I. sem. mag. S. Aaslavale Uue Testamendi teaduse alal usuteaduskonnakogu poolt.

Usuteadusliku seminari juhatajaks valiti aastaks edasi senine juhataja prof. V. Martinson (kuni 31. XII. 1933. a.), kusjuures ta kui seminari juhataja on ka seminari ja

¹⁾ Vaata H. B. R a h a m ä g i, Usuteaduskonna elust ja tööst, Usut. Ajakirja 1931/1932 nr. 3/4 lk. 176—182. Ka O. Sild'i artikleid Us. Aj.

teaduskondade Peeter Põllu t. 2 asuva maja majavanemaks; teaduskonna sekretäriks prof. E. Tennmann (kuni 1. III. 1934. a.), niisamuti ka üheks teaduskonna esitajaks Ülikooli Nõukokku (1933. ja 1934. aastaks) ja Acta et Comm. toimkonda sealt lahkunud prof. J. Kõppu asemele (arvates 22. II. 1933. a.); niisamuti valiti aastaks edasi usuteaduskonna seminari abi-assistendiks prl. M. Voiman ja ristiusu arheoloogia kabineti (muuseumi) korraldajaks K. Waldmann (mõlemad kuni 1. IV. 1934. a.); oskussõnade komisjoni teaduskonna poolt prof. H. B. Rahamägi ja prof. E. Tennmann.

Usuteaduskonnakogu pidas nimetatud aja jooksul üldse 14 koosolekut; neil otsustatud küsimuste arv oli 294. Tähtsamatest küsimustest, peale harilikkude, mida läbi harutati, oleksid nimetada järgmised: seminari ja arheoloogia kabineti ruumid: ülikooli 300 a. juubeliga ning III balti usuteadlaste konverentsiga ühenduses olevad küsimused; titulaar-professori astme asutamine; usuteaduslise ajakirja edaspidine väljaandmine; õppejõudude töökoormatuse fikseerimine õppetoolide järele; ülikoolile ettevalmistamine keskkooles; seminari ja selle raamatukogu sisenimine kord; selektsiooni küsimus. Usuteaduslise Ajakirja edaspidist väljaandmist otsustati anda Akadeemilise Usuteadlaste Seltsile. Selekttsiooni asjus võttis teaduskond vastu järgmised otsused, mida Ülikooli Nõukogu kinnitas ja mis maksma hakkavad 1933. a. I. semestriga: 1) esimese kahe aasta kestel nõutakse usuteaduskonna üliõpilasilt vähemalt ühe eksami ja ühe praktikumi sooritamist; 2) lubada ühes aines ja ühes ainete grupis esineda eksameil mitte enam kui kolm korda. Neid, kes kolm korda tagajärjetult esinevad ühes aines või ühes ainete grupis, lugeda teaduskonnast lahkunuteks; 3) eksami või kursuse mitteõiendamise puhul võib seda korrata alles ühe semestri järel (tead.-kogu otsus 1. veebr. 1933. a.). Nimetame veel, et Ülikooli valitsus lubas teaduskonna vastava ettepaneku kohaselt anda hoiule ajaloolise usuteaduse õppetooli juures kirjutatud kursusetööd ristiusu arheoloogia kabinetti.

Usuteaduskond jagas välja möödunud aruandeaasta jooksul ühe doctor theol. h. c. astme, nimelt prof. dr. phil. M. J. Eisen'ile tema 75. a. sünnipäeva puhuks (23. sept. 1932. a.) (teaduskonnas sündis valimine 31. V. 1932, Ülikooli Nõukogus 13. IX. 1932), ja 2 mag. theol. astet: Amanda Mausekanti'le esita-

tud magistritöö „Totemism“ alusel (21. IX. 1932) ja Johannes Hiie mets'ale — töö „Torma kihelkonna ajalugu“ (12. X. 1932) — Teaduslikeiks stipendiaateiks olid: mag. theol. Hugo Masing (välismaa stip. 1. IV. 1932 kuni 1. IV. 1933, siis edasi kinnitatud kuni 1. X. 1933, Saksamaal, Tübingenis ja Berliinis) ja mag. theol. Jaak Taul (kodumaa stip. 1. X. 1932 kuni 1. IV. 1933).—Teaduskond andis välja Usuteaduslist Ajakirja; muuseas ilmus Tartu Ülikooli 300 a. juubeli puhuks lisavihk nr. 3: „Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal“. Teaduskonna liikmed võtavad osa usuteadusliste oskussõnade komisjoni tööst, teaduslikeist ja üldkultuurilistest seltside tegevusest, on esinenud teaduslike ettekannetega, ilmutanud töid trükist jne. Prof. J. Kõppule anti dr. phil. h. c. Szegedi, prof. H. B. Rahamägi dr. theol. h. c. Upsala ülikooli poolt. — Välismaale 1933. a. suvel oli komandeeritud prof. E. Tennmann; osavõttis Gustav Adolphi 300. a. surma mälestuspäevadest Rootsis prof. H. B. Rahamägi.

1932./1933. õppeaastal olid kõik õppejõud kohal ja pidasid loenguid ning praktikume, mis ülikooli vastavates kavades tähendatud. Üliõpilaste stuudiumiga ja nende tööde tulemustega võib täiesti rahul olla. Usuteaduskonna lõpetasid: Grünberg, August (teist korda, õigusega magistritöö esitamiseks tegeliku usuteaduse alalt); Jürgenson, Aleksander; Karm, Heinrich; Kiivit, Jaan; Kiima, Gustav; Kirotar, Voldemar; Kiviste, Einar Hilarius; Koch, Peeter; Paulsen, Peter; Peterson, Elmar; Pöhl, Hjalmar; Raudsepp, Karl; Rennenkampff, Gert; Sauerbrei, Harald; Steinberg, Kurt (õigusega magistritöö esitamiseks uue test. usut. alalt); Soosaar, Albert; Tooming, Alfred; Vösu, Arnold. Kokku: 18 meesüliõpilast, neist üks teiskordselt.

Auhinna töid 1. detsembriks 1932. a. oli esitatud 6, nendest 2 jutlust. Auhindu määrati: kolm esimest, üks kolmas, üks esimene jutluse auhind, kuna üks jutlus, kui nõuetele mittevastav, jäi hindamata. Auhindu said: töö eest „eetiline motiiv Heseekieli teoloogias“ stud. theol. H. J. Eichhorn (I a.); „Karuse kihelkond säilinud kirikuvisitatsiooni protokollide valgustusel“ stud. theol. A. Horn (I a.); „psühhoanalüüsi metafüüsilised eeldused“ stud. theol. P. Koppel (I a.) ja stud. theol. R. Kannukene (III a.); jutluse eest tekstile Heseek. 33, 10—16 stud. theol. E. Teppan (I a.).

Lõpuks olgu nimetatud, et usuteaduse üliõpilastele anti järgmisi soodustusi õppimise puhul:

	stipendiume:			vabastati:	
	75 kr.	50 kr.	35 kr.	täiest õp. rah.	poolest õp. rah.
1932. a. II sem.:	1	1	3	10	11
1933. a. I „	1	2	2	9	9

Peale selle said Tallinna linna stipendiumi osalisteks 2 üliõpilast; õppursõduritena olid vabastatud kummagil semestril 5 üliõpilast; n. n. Oskar Virkhausi nimelisest kapitalist said toetusi 1932. II s. 17 ja 1933. I s. 17 üliõpilast; ajutist laenu 1 üliõp.; peale selle said veel toetust mitmed üliõpilased härra Piiskopi, Bergmanni abiraha ja Schamajevi kapitalist. Kirikliku abiaktsiooni Euroopa Keskkohalt saadeti dr. A. Kellari kaudu mõlemil semestril summa heebrea ja kreeka keele testamentide ostmiseks vaesematele üliõpilastele.

Usuteaduskonnas olj üliõpilasi: 1. XII. 1932. a. 98 m. + 7 n. = 105; 1. II. 1933. a. 119 üliõpilast.

*

Usuteaduskonna juures olevatest asutistest mõned read. Need asutised on järgmised:

1) Usuteaduslik Seminar. Seminar sai omale pika ootamise järele uue kodu ja avaramad ruumid Peeter Põllu t. 2, endise kuraatori, prof. dr. Peeter Põllu, korteri, mis Ülikooli Valitsuse poolt otstarbekohaselt remonteeritud. Siia toodi 1932. a. suvel seminari raamatukogu; siin peetakse praktikume ja seminare ning eksameid; siin leiavad ka aset usuteaduskonna dekanaat ühes arsti- ja matemaatika-loodusteaduskondade dekanaatidega ning Akadeemiline Usuteadlaste Selts. Seminari juhataja ja abiassistent on endised (vaata eespool). Seminari raamatukogus oli 1. IV. 1932. a. 7355 köidet; aasta jooksul muretseti juure 190 k., anti teistele asutustele 2 k., nõnda et 1. IV. 1933. a. on usuteadusliku seminari raamatukogus 7543 köidet.

2) Usuteaduslik arheoloogiline kabinett (muuseum) Laias tän. nr. 34. Kabineti juhataja ja korraldaja on endised. Ruumide küsimus ei ole veel rahuldavalt lahendatud. — Aasta jooksul on juure tulnud: raamatuid 16 nr. ehk 17 köidet; pilte ja ära kirju 5; ajakirju 5 köidet; mudelisi, hauamärke jne. 3 nr., klisheesi 18 nr.; käsikirju 15 nr.

nii et 1. IV. 1932. a. oli olemas raamatuid: 408 nr. ehk 479 köidet; pilte ja ära kirju 358; ajakirju 224 köidet; vanu ajaloolisi ja iseäralisi trükke 4 nr.; mudelisi, hauamärke ja mälestusmärke jne. 62 nr.; klisheid 154; instrumente 2 nr.; käsikirju ja algallikate koopiald 96 nr. ehk 182 üksust.

3) Nimetame siinkohal ka veel Ülikooli kirikut, kus peetakse osa homileetilise-kateheetilist seminari. Organisti kohalt lahkus helikunstnik A. Karafin (31. dets. 1932. a.). Asemele valis ülikooli eesti kogudus ülikooli muusikaõpetaja organist Enn Võrk'i, arvates 1. I. 1933. Organisti abiks sai proua organist Helene Lambert.

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi tööst teise aastakümne alul.¹⁾

J. Selliow.

1. Vormiküsimus.

Missuguse välise kuju ehk vormi evib mingi organisatsioon, see ei ole kaugeltki alles teisejärgu küsimus sääl, kus nõudeid asetatakse ka organiseerimise mõtte ja otstarbe selguse kohta. Viimane on aga akadeemilisuse tunnusi. Vormiotsimise probleem Akadeemilisele Usuteadlaste Seltsile on olnud ka üks eelmise aastakümne pärandeid. Selle tõenduseks on asjaolu, et Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi praegune põhikiri on maksev alles 28. märtsist s. a.

Nooruseideoloog Dr. Theo Herrle väidab, et noorusel on see juba veres, et ta oma vaimlisis avaldusis, resp. noorsooliikumises, kas „purustab saavutatud vormi, või sureb sellesse“ — spontaniteedi hävinemisel. Prof. dr. E. Tennmann on võrrelnud seda tüübikindlustust loodusliku kahepaiksusega, mille vooruseks on kohanemisvõime. Nii pidi A. U. S-ki olema teaduslik selts ja intiimne kutsekoondis üht-

¹⁾ Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi varajasema tegevuse kohta vt. kirjutist juubeliteoses „Tartu Ülikool 1919—1929“, lk. 361—364, Tartu 1929, ja juubelibrošüüris „Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi kümme aastat“, A. U. S-i kirjastus, Tartu 1931, artikleid prof. dr. theol. H. B. Rahamäelt, stud. theol. Kr. Valdmannilt ja stud. theol. E. S. Teppanilt.

lasi. Võrdlus on lohutav; kus lohutust vajatakse, sääal peab olnud olema mõnesugune häda. Sõna „hädaga“ on päälkirjastatud mitu teaduslikku esitlmatki, mis A. U. S-s ette kantud.

Suurim häda ehk on seisnud aga selles, et seda „kahepaik-
suse“, õigemini alatasa muutuva vormiotsingu ideoloogiat, mida Th. Herrle peab n. n. „murdeale“ omaseks, on minevik õigustada püüdnud ka akadeemilisele eale. Sallimatute ja üksteisthävitatavate asjaolude esilekerkimine organisatsiooni intiimsuse (= kodususe) ja teaduslikkuse probleemis repren-
teerib enesest küll ilmavaatelist murdeiga sääal, kus kogu aeg on tegemist olnud ühe eesti soost üliõpilaste usuteadusliku seltsiga.

Kes arvab, et Akadeemiline Usuteadlaste Selts oma uue põhikirjaga on suutnud toime tulla mingi hoobiga intiimorganisatsiooni põhimõtte vastu, see pole jõudnud murdeea „valudest“ veel mitte tervelt välja, või ta pole selgitanud enesele ka intiimorganisatsiooni sisemist õigustust. Uus vorm vajab kõrgemat mõistmist, akadeemilist kodanikku, kelle eesmärgiks on elus ja enese isiksuses teostada üht õigust, sest üksteisele vastukäivaid asjaolusid ei saa korruga pooldada. Kõigepäält tuleb aga neist, sageli näivaist vastuoludest üle kasvada.

Vormiliselt küljelt lähtudes Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi minevik on olnud hää õppetund enesekasvatust. Selles mõttes ei tee viga, kui sest pärandist saab ka tulevikuvara...

2. Töötraditsioon.

Teaduslik töö on teine pärand algavaks aastakümneks. Lisaks esimese aastakümne 98-le teaduslikule ettekandele-referaadile²⁾ on lisandunud järgmised:

Kõige pealt peab tähendama, et Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi kümneaastases juubelibrošüüris on eksikombel välja jäänud järgmised kõned, mis peetud Akadeemilises Usuteadlaste Seltsis.

99. Prof. dr. theol. H. B. Rahamägi — Eelarvamustest ja eeldustest usuelus ja usuteaduses (30. IX. 1926.).

100. Prof. dr. theol. H. B. Rahamägi — Teoloog kui

²⁾ Stud. theol. E. S. Teppan, „A. U. S-i kümme aastat“, lk. 20.

tunnistaja ja juht (Meie ülesanded praegusel momendil) (5. X. 1927.).

101. Prof. dr. theol. H. B. R a h a m ä g i — Mis on teoloogia ja kes on teoloog? (3. X. 1929.).

Järgneb nüüd ettekannete nimestik 1931. aasta sügissemestrist alates:

102. Prof. dr. theol. h. c. J. K õ p p — Teoloogia stuudiumi mõttest (23. IX. 31.).

103. Mag. theol. H u g o M a s i n g — Eesti teoloogi kui idamaalase ülesanne (23. X. 31.).

104. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Kiriku häda (6. XI. 31.).

105. Stud. theol. J. S e l l i o v — Noorsoo hingeelu ja religioon (Ed. Sprangeri j.) (20. XI. 31.).

106. Stud. theol. E. T õ l d s e p p — Sõprus eesti vanasõnade põhjal (27. XI. 31.).

107. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Sõna ja kirik (26. I. 32.).

108. Stud. theol. P. V. K o p p e l — Martin Luteri vaated predestinatsioonist ja vabast tahtest (26. II. 32.).

109. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Kirikust võõrdumise põhjusi (2. III. 32.).

110. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Usu kriis (9. III. 32.).

111. Mag. theol. H. M a s i n g — O. V. Masingu teoloogilisi vaateid (16. III. 32.).

112. Stud. theol. A. M e i l — O. V. Masingu elu (16. III. 32.).

113. Stud. theol. G. V a r i k — Ilmutuseeritlusi (13. IV. 32.).

114. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Palve teoloogilise probleemina (28. XI. 32.).

115. Stud. theol. J. V a r i k — Ristiusu absoluutsus ja religioonilugu (5. X. 32.).

116. Stud. theol. K. V a l d m a n n — Kristlikust kunstist (26. X. 32.).

117. Stud. theol. K. K o p p e l — Märkmeid Kuusalu kihelkonna ajaloost (9. XI. 32.).

118. Inspektor härra H a n s D a n n e n b a u m (Berliinist) — Entscheidungsfragen der Christenheit (16. XI. 32.).

119. Stud. theol. E. S. T e p p a n — Soome kristlikust üliõpilastööst (23. XI. 32.).

120. Stud. theol. P. V. K o p p e l — Psühhoanalüüs ja tema metafüüsilised eeldused (25. I. 33.).

121. Prof. emer. dr. theol. h. c. M. J. Eisen — Setukeste jumal Peku (1932. a. kogutud materjalide põhjal) (1. II. 33.).

122. Mag. theol. S. Aaslava — G. Kitteli „Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament“ (1. II. 33.).

123. Prof. dr. theol. Ed. Tennmann — Dr. O. Looritsa Eesti rahvausundi maailmavaade (Elav Teadus nr. 12, 1932.) (8. II. 33.).

124. Stud. theol. E. S. Teppan — Uut kirjandust eesti keeles („Ratsionalist“ ja rooma-katoliiklist kirjandust) (22. II. 33.).

125. Prof. dr. theol. H. B. Rahamägi — Protestantlikest ja katoliiklikest kultuurprobleemest (22. II. 33.).

126. Stud. theol. A. Horn — Kristlus ja antikristlus tänapäeva Venemaal (15. III. 33.).

124. Prof. V. F. Marzinkovsky — Kristuse sõdurid (23. III. 33.).

128. Prof. emer. dr. theol. h. c. M. J. Eisen — Kirik eesti rahva ebaus (29. III. 33.).

129. Stud. theol. E. S. Teppan — Kirik rahvusliku kultuurprobleemina (5. IV. 33.).

130. Prof. cand. math. David Rootsmann — Maailma ehitis moodsate vaadete seisukohalt (valguspiltidega) (26. IV. 33.).

131. Stud. theol. P. V. Koppel — Psühhoanalüüs ja kristlus (29. IV. 33.).

132. Mag. phil. A. Koort — Eksistentsi filosoofia (3. V. 33.).

Ettekannete teemasid ei jäta läbistamata soe otsing ilma-vaatelise kutseõigustuse järele, huvi kirikuelu sündmuste vastu ja tung selgusele jõuda eesti rahva usulises omapäras. Viimastest lähtudes on süvenetud üksikute kodumaa kihelkondade ajalukku (nr. 117.) ja registreeritud kiriklikke mälestusmärke. Sel alal stud. theol. Philipp Tammann on tööd valmistanud Pärnu-Jakobi kiriku ja Käru abikiriku ja stud. theol. Einar Kiviste Narva Saksa-Jaani kiriku kohta. Pooleli on tööd Võnnu kihelkonna kiriklike mälestusmärkide ja Pärnu-Mihkli kiriku kohta. Loodetavasti suvevaheaeg ka siin toob uusi käsi töö juurde. Koos endiste materjalega sisaldaks Ristiusu Arkeoloogia Kabinett sellise uurimustöö tagajärjel väärtuslikke andmeid 33 kodumaa kiriku kohta.

Õpiringide töömooduse kasutamises väärib mainimist mag. theol. H. Masingu juhatatud õpiring dialektilise teoloogia alalt (1931. a.).

Uue põhikirjale vastavalt moodustati juba mõned toimkonnad. Nendest oleks nimetada:

1). Usuteaduslise Ajakirja toimkond, kuhu kuuluvad H. B. Rahamägi (esimees), J. Köpp, O. Sild, S. Aaslava, J. Sellio, E. S. Teppan, K. Valdmann (asjaajaja);

2). Sotsiaal-eetiline toimkond: esimees prof. H. B. Rahamägi, abi mag. theol. J. Taul, asjaajaja stud. theol. J. Varik;

3). Ajaloo toimkond: esimees prof. O. Sild, juhatuse liikmed: stud. theol. K. Valdmann ja stud. theol. A. Horn.

4). Eriliselt nimetada tuleb aga usuteaduslike oskussõnade toimkonna (endine komisjon) töö, millise töö viljana „Usuteaduslikes Ajakirjas“, mille väljaandjaks 1933. aastast alates ka Akadeemiline Usuteadlaste Selts, avaldama hakatakse komisjonis vastuvõetud teoloogilisi oskussõnu. Toimkonna esimeheks on prof. H. B. Rahamägi, keelelise nõuandjana võtab toimkonna tööst osa härra lektor J. V. Veski. Toimkonda kuulub Usuteaduskonna eestisoost õppejõude ja üliõpilasi. Mõistete fiksatsioon nende eestikeelseks tarvitamiseks on vältimatuid eeldusi stuudiumiks. Loodetavasti leiab ehk ka Ülikool võimalusi selle vaeva- ja vastutusrikka ettevõtte toetamiseks.

Päale nimetatud toimkondade on moodustatud veel finantstoimkond (P. V. Koppel (esimees), B. Bluum, A. Meil, V. Veitmann, V. Ruus, A. Lõhmus, F. Krillo), kodukorra väljatöötamise toimkond, kirjanduse toimkond ja peotoimkond.

Teaduslike väljaannete alal on nimetada:

1). Populaarteaduslik prof. Peeter Põllu „Usuline kriis“, 64 lk. 2000 eksemplaris, Tartus 1932. a. Eksemplari hind Kr. 0.50.

2). „Usuteadusline Ajakiri“, 4 korda aastas, trükitakse 200—300 eksemplaris, iga number 32 lk. Aastakäigu hind Kr. 3.— Vastutav peatoimetaja prof. dr. theol. H. B. Rahamägi. Trükiis ilmus on:

3). Mag. phil. et stud. theol. Hilda Kasak'ü „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilmavaade.

4). Prof. dr. theol. et phil. M. J. Eisen „Vändra Tõnn“.

5). Kavatsusel on eestikeelses tõlkes kirjastada prof. B. Ba-

vincki teost „Die Naturwissenschaft auf dem Wege zur Religion“, milliseks otstarbeks krediidivõimalused väljastpoolt avanenud on.

3. Mõningaid andmeid A. U. S-i elust 1931.—1932.

Koosseis.

Semestrid	Liikmed	Tegevliikmed		Lihtliikmed	Mehi	Naisi	Üldarv
		Õppejõud	Üliõpilased				
1931 I		5	33	41	72	7	79
1931 II		6	22	33	57	4	61
1932 I		6	21	27	51	3	54
1932 II		6	22	36	57	5	64

Juhatus.

1931. I: J. Kiivit, K. Tiedt ja Ph. Tammann, E. S. Teppan, J. Varik, M. Teder.

1931. II: J. Kiivit, Ph. Tammann, H. J. Karm, E. Töldsepp, J. Varik.

1932. I: H. Masing, Ph. Tammann, J. Selliov, E. Töldsepp, J. Varik.

1932. II: E. S. Teppan, Ph. Tammann, J. Selliov, J. Varik, P. V. Koppel.

1933. I: II. B. Rahamägi, J. Selliov, P. V. Koppel, R. Kannukene, G. Varik.

Koosolekud.

Koosoleku liik	Semester	1931. I	1931. II	1932. I	1932. II
Referaatkoosolekud		6	4	5	6
Üldkoosolekuid		3	6	4*)	2
Erakoosolekuid		2	1	1	1
Juhatuse koosolekuid		9	13	7	6
Koosviibimisi		1	1	1	1

¹⁾ Üliõpilaste arvus on märgitud ka tegevliikmed teaduslikud stipendiaadid (1931. a. — 3; 1932. a. — 2).

¹⁾ Siia kuulub ka 1 ühine koosolek vilistlasiga.

Koosolekuist osavõtjate arv on kõikunud 10—40 inimese vahel.

R a a m a t u k o g u

köidete arv on kasvanud 349-lt 394-le. Kingitusiga on raamatukogu rikastanud: prof. dr. H. B. R a h a m ä g i (16 köidet), Tartu õpetajateseminar (6 k.), Dr. O. K a l l a s (Londonis) (5 k.) j. t.

S u h e k r i s t l i k u ü l i õ p i l a s t ö ö g a.

Akadeemiline Usuteaduslaste Selts on oma esindajate kaudu pidevalt osa võtnud Kristliku Üliõpilasliidu tegevusest, tunnustades kristlikku üliõpilasliikumist viljelemistvaks alaks akadeemilises peres. Käesoleva 1933. a. I semestril on Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi liikmed Ülikooli kirikus Kristliku Üliõpilasliidu korraldusel pidanud ühtekokku 56 hommiku- ja õhtujumalateenistust. Samuti toimuvad ka suvikonverentside korraldamised koos Kr. Üliõpilasliiduga.

T o e t u s i.

Teaduslikke üritusi ja väljaandeid on Ülikool toetanud (1931. a. Kr. 300.— ja 1932. a. Kr. 600.—, millest suurem osa läks Usuteadl. Ajakirja lisanumbri nr. 3 „Tartu Usuteaduskond Rootsiajal“ väljaandmise peale Ülikooli juubeli puhuks). Seltsil muid nimetamisväärseid sissetuleku allikaid ei olnud, pääle vähemate toetussummade vilistlaskogult ja liikmemaksude.

4. V ä l j a v a a t e i s t.

Võib loota, et uus platvorm, millele Akadeemiline Usuteadlaste Selts on sõnastuse annud oma põhikirjas, mis Ülikooli nõukogus 28. III. s. a. kinnitatud, võimaldab ka Seltsi liikmeil — usuteadlasil ikka suurema teadlikkusega tagasi tulla valitud ja sihikssäätud pääeesmärgi juurde: rakendada end üheks lüliks usuteaduslikus uurimistöös. Uus vorm peab saama kõigepäält praktiliseks teaduslike ettevõtete teostamistvõimaldavaks vahendiks. Konventsioonide sõnastuseks peab saama vormiline külg igas akadeemilises organisatsioonis, kus lõppsiht on selge kõigile, kus akadeemilise töö suhtes on tegemist juba püsiva huviga, mis ei tarvitseks enam tunda hinges „kahepaiksuse“ valusid.

Usuteaduslikud oskussõnad.

A

Abba — aba, isa.

Abbē — abee, (vaimulik).

abbeten — maha palvetama (palvehelmeid); palveid sooritama; lahti palvetama (süüst, pattu-dest).

abbilden — kujundama.

Abbild — kujund. ||-ung — kujundus, kujundamine.

abbinden — lahti päästma, val-landama.

Abbitte — andekspalumine.

abbitten — andeks paluma.

Abbreviator — ab(b)reviaator.

Abbreviatur — lühend, ab(b)re-
viatuur.

Abecedarier — abetsedaar.

Abecedarium — abetsedaarium.

Abelit — aabellane, abeliit.

Abend|andacht — õhtupalvus.
||-glocke — õhtukell. ||-gottes-
dienst — õhtujumalateenistus,
vesper.

abendländische Kirche — õhtu-
maa kirik, läänekirik.

Abendmahl — õhtusöömaaeg, ar-
mulaud. || **austeilen** — Jumala
armu jagama. || **geniessen** —
Jumala armu võtma, armulaua-
käima, armulauale minema.
||-sbrot — armulauaaleib.
||-sbulle — armulauabulla, õh-
tusöömaajabulla. ||-sfeier —
armulaua pühitsemine; armu-
lauatalitus. ||-sgast — [armu-]

laualine, *pl.* lauarahvas. ||-sge-
räte — armulauanõud. ||-skelch
— armulauakarikas. ||-sstreit
— armulauaõpetuse-tüli. ||-swein
— armulauaviin, kirikuvein.

Abendmesse — õhtumissa.

Aberglaube — ebausk.

abergläubig, ||-bisch — eba-
usklik.

Abfall — taganemine (Jumalast),
langemine.

abfallen — taganema (Jumalast),
langema.

Abfälligkeit — taganemus.

abfällig machen — taganemisele
viima.

abfasten — lahti paastuma (mil-
lestki). ||sich — end paastu-
ga vaevama.

Abgaben — maksud, andamid.

Abgelöstheit — vallandumus.

Abgeschiedenheit — eraldumus.

Abglanz — vastuhelk, -paiste,
-sära.

Abgott — väärjumal; ebajumal.

abgöttisch — väärjumalateeniv;
ebajumalateeniv.

Abgötterei — väärjumalateenis-
tus; ebajumalateenistus.

Abgrund — sügavik.

Abhängigkeit — olenevus, sõltu-
vus. ||-sgefühl — olenevus-,
sõltuvustunne.

Abiogenesis — abiogenees.

abkasteien, sich — end ära vae-
vama.

abklingen — vaibuma, kaikuma.

abkündigen — kuulutama (pruut-
paare).

Abläss — patukustutus. ||-brief —
patukustutuskiri. ||-geld — pa-
tukustutusraha. ||-handel — pa-
tukustutuskauplemine, -müük.
||-jahr — patukustutusaasta.
||-pfennig — patukustutusvee-
ring.

ableiten — tuletama.

Ableitung — tuletus, tuletamine.

ablösen — lunastama, vabastama.

Ablösung — vabastus, lunastus,
lunastamine.

Ablution — pesemine, ablutsioon.

abnorm — kõrvalekalduv; ab-
normne.

Abrahamiten — aabrahamlased,
abrahamiidid.

Abrenuntiation — lahtiütlus (ku-
radist ristimise puhul).

Abscheu — jälestus; tülgaustus.

Abschreckungstheorie v. Präven-
tionstheorie.

abschwören — lahti vanduma
(usust).

Abschwörung — lahtivandumine
(usust).

Absenz — äraolek, puudumine.

absetzen — tagandama, vallan-
dama.

Absetzung — tagandamine, val-
landamine.

Absicht — mõte, siht, kavatsus.

absolut — absoluutne.

Absolutus — absoluut, [-di], ab-
soluutne.

Äbsolutheit — absoluutsus.

absolutieren — andestust kuulu-
tama, absoluteerima.

Absolution — andestuskuulutus,
pattude andestamine, pattudest
vallandamine, absolutsioon.

||erteilen — andestust kuulu-

tama. ||-sformel — andestus-
valem, absolutsiooniformul.

Absolutismus — absolutism.

absorbieren — imama, absorbee-
rima.

Absorption — imamine, absorpt-
sioon.

abstrakt — mõtendlik, abst-
raktne.

Abstraktion — mõtendus, abst-
raktsioon.

Abstammung — põlvnemine.

||-slehre — põlvnemisõpetus.

absurd — mõttetu, absurdne.

Abt — kloostriülem, abt. ||-ei —
kloosterkond, abtkond.

Abtissin — naisabt, abtiss.

Abtötung — suretamine.

Abtreibung — väljutus; abort.

Abtrünnig|er — taganenu.
||-keit — taganemus.

Abulie — tahte-, otsustusvõime-
tus, abuulia.

Abweg — eksi-, väärtse.

Acht — põlg, (riigipõlg).

ächten — põlustama, (vande
alla panema).

Ächtung — põlustamine, põlus-
tus, (vande alla panek).

Achtung — lugupidamine.

Actio — v. Tätigkeit, Wirkung.

acta||apostolorum — apostlite
aktid (s. o. ap. teod.) ||marty-
rum — veretunnistajate-
mä(a)rtrite aktid. ||sanctorum
— pühakute (pühurite) aktid.

Adambuch, christliches — Aadama-
maat, kristlik.

Adamiten — aadamlased, ada-
miidid.

Adamspforte — Aadamavärv.

Adaption — kohastamine. ||-sthe-
orie — kohastamisteooria.

adäquat — võrdne, kohaldane;
(täpsalt) vastav; adekvaatne.

Adäquation — kohaldamine;
adekvatsioon.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub edaspidi Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk., kokku 192 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind aastaks sisemaale **3 kr.**, välismaale **3 kr. 50 snt.**; üksiknumbri hind **75 snt.** Akad. Usuteadl. Seltsi liikmetele 2 kr. aastakäik, üksiknummer 50 snt. — Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud ja lisavihud:

1. aastakäik, 1926/27, lhk. 200, hind 2 kr. 32 snt.
2. „ 1927/28, „ 269, „ 2 „ 72 „
3. „ 1928/29, „ 204, „ 3 „ — „
4. „ 1929/32, „ 196, „ 3 „ — „

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild, Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemiskäigus olnud piiskopikirikuks? 1926, Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas; ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 2 kr.
- 4) M. J. Eisen. Väandra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel, 1933, hind 1 kr.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.
- 2) Hilda Kasak. „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilma-vaade, 1933, hind 25 snt.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu Peeter Põllu t. 2 ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.